

DİN GÖREVLİLERİNİN HADİS BİLGİLERİ ÜZERİNE*

Mehmet BİLEN**

On The Knowledge Of Religious Functionaries (imams) In Hadith

Abstract

In this article we have tried to determine the nature of knowledge of religious functionaries (imams) in Hadith which is the second main source of Islam. Therefore a questionnaire was prepared in 1996 for master thesis and replied by 213 imams. In 2006, we polled the same questionnaire. In this article the findings of 2006 are handled in comparison with the findings of 1996.

Key Words: religious functionary, İmam, Questionnaire, hadith, hadith sources.

Özet

Bu makalede din görevlilerinin İslam'ın ikinci ana kaynağı olan Hadis ile ilgili bilgilerinin mahiyetini incelemeye çalıştık. Bunun için 1996 yılında master tezi için bir anket hazırlandı ve 213 din görevlisi üzerinde uygulandı. Aynı anket 2006'da uygulandı. Bu makalede 2006 yılında bulduğumuz sonuçlar 1996'da bulduklarımızla mukayeseli olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler, Din Görevlisi, İmam, Anket, Hadis, Hadis Kaynakları.

Giriş

Din görevlileri, özellikle en küçük yerleşim birimlerinde dahi görev yapan imamlar, içinde yaşadığımız toplumun din anlayışının şekillenmesinde önemli etkiye sahiptirler. Zira onlar toplumda dini pratiklerin yerine getirilmesinde ve temel bazı bilgilerin öğrenilmesi noktasında bir rehberlik görevi yapmaktadırlar. Camide verilen va'z ve hutbelerin yanında cami dışında değişik vesilelerle yapılan sohbetlerde de insanları aydınlatmakta ve kafalarındaki sorunlarına cevap bulmalarına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla toplumda var olan din anlayışının oluşmasında etkin bir rol oynamaktadırlar.

İmamların bu görevi yaparken İslam'ın temel kaynaklarından olan Sünnet/Hadisten müstağni kalamayacakları ve sohbetlerinde çok sayıda hadis kullanacakları da izahtan varestedir.

^D Bu makale 22-23 Temmuz 2006 tarihinde Bolu/Gerede Hadis Meclisinde sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

^{DD} Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, bilenmehmet@hotmail.com

İnsanların bir kısmının (%7,5) hadis bilgilerini takvim yapraklarından öğrendiği¹ toplumumuzda, büyük bir kesimin Sünnet/Hadis bilgilerini din anlayışlarının şekillenmesinde etkili olan din görevlilerinden öğrendiklerini düşünmek yanlış olmaz. Yapılan bir çalışmada insanların yarısının hadisle ilgili bilgilerini hocalardan öğrendiklerini belirtmiş olmaları bu kanaatimizi pekiştirmektedir.² Bu da din görevlilerinin hadis birikimlerinin ne kadar önem arz ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Toplumda sağlıklı bir Sünnet/Hadis anlayışının dolayısıyla sağlıklı bir din anlayışının oluşması her şeyden önce din görevlilerinin sağlıklı bir Sünnet/Hadis anlayışına sahip olmalarına bağlıdır denilebilir. Bunun için din görevlilerinin sahip oldukları birikimin alan araştırmalarıyla ortaya konulması ve var olan problemlerin tespit edilmesi gerekir. Tespit edilecek olan problem, ülkemizdeki hadis eğitiminin başarısı hakkında da bilgi verecektir. Dolayısıyla elde edilecek veriler din görevlilerini yetiştiren İmam-Hatip liseleriyle İlahiyat fakültelerinde verilecek hadis derslerinde üzerinde durulması gereken hususların tespiti noktasında önemli ipuçları verecektir. Ankete katılan görevlilerin bir kısmının medreselerde eğitim aldıklarını belirtmelerinden hareketle elde ettiğimiz sonuçların klasik eğitim metodunu takip eden bu kurumlardaki eğitimin problemleri hakkında da bilgi vereceğini düşünüyoruz. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığınca gerçekleştirilen hizmet içi eğitim programlarında elde edilecek olan verilerin ışığında bir program geliştirilirse, insanlara Sahih Sünnet'i ulaştırma noktasında önemli bir adım atılmış olur.

Bu amaçla Yüksek Lisansta imamların hadis bilgilerinin sıhhati ve mahiyetiyle ilgili bir tez konusu belirledik. Çalışmamızda din görevlilerinin doğrudan okuyup cevaplayacakları 87 sorudan oluşan bir anket hazırladık. Ankette denekler hakkındaki biyografik bilgilerle ilgili bazı sorular sorulduktan sonra onların kaynak bilgilerini ortaya koyacak olan sorulara geçildi. Din görevlerinin kaynak bilgisini ölçmek için, oldukça yaygın olan dokuz tane Hadis Kitabının adını verip okuyup okumadıklarını sorduk. Bunun yanında Hadis Usulü ve Hadis Tarihi ile ilgili eser okuyup okumadıklarını sorduk. Okudukları eserlerin adlarını yazmalarını da istediğimiz bu açık uçlu sorulardan sonra belli konularla ilgili seçtiğimiz bazı ayet, hadis ve atasözlerini doğru bilip bilmediklerini öğrenmeyi amaçlayan kapalı uçlu sorulara yer verildi.

1996 yılında Yüksek Lisans tezimizi hazırlamak amacıyla Ankara ve Şırnak'ta uyguladığımız bu anketi 2006 yılında Isparta'da uygulama im-

- 1 Coşkun, Selçuk, *Halkın Hadis Bilgileri Üzerine Mahalli Bir Araştırma* (Hadisin Dünü-Bugünü ve Geleceği Sempozyumu, Samsun, 14-15 Ekim-1993) s.224
- 2 Bkz. Sazcı, Ayhan, *Almanya'da Yaşayan Gurbetçi Müslümanlarımızın Sünnet Anlayışı* (A.Ü.İ.F. Basılmamış Lisans Tezi, Ankara-1994), s.13.

kanı bulduk.³ İşte bu çalışmada daha önce yüksek lisans tezinde varılan sonuçlar 2006'da yapılan anketin sonuçlarıyla mukayeseli olarak ele alınmaktadır. Konuyu uzatmamak için burada ankette yer alan sorulardan deneklerin öğrenim durumları ve kaynak bilgisiyle ilim, kadın ve yaratılış konularıyla ilgili rivayetleri bilme oranlarını tespit etmeye yönelik olanlar üzerinde durulmaktadır.

Bulguların Değerlendirilmesi

1. Din Görevlilerinin Görev ve Öğrenim Durumları

Ankara ve Şırnak'ta uyguladığımız ankete toplam 213 kişi katılmıştı. Bunların 189'u (% 88.7) İmam, 17'si (%8.0) vekil imamdır. 6 kişi (%2.8) başka şıkkını işaretlemiştir. Bir kişi ise (%0.5) bu soruya cevap vermemiştir. Başka şıkkını işaretleyenlerden iki tanesi müezzin bir tanesi emekli imam, üç tanesi ise fahri imam olarak görev yapmaktadırlar. Isparta'da ise ankete katılan 96 kişiden 91'i (%94.7) imam, 4'ü (%4.2) müezzin, 1'i (%1.04) de vaiz olarak görev yaptığını belirtmektedir.⁴

Anketimizin 8., 9. ve 10. soruları imamların öğrenim durumlarını öğrenmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu sorulara verilen cevapların ışığında din görevlilerinin öğrenim durumları şöyledir:

Tablo-1. Ankara ve Şırnak'taki Din Görevlilerinin Öğrenim Durumları

Mezun Olduğu Okul	Sayı	%
İlkokul	4	1.9
Ortaokul	6	2.8
Lise	10	4.7
İ.Hatip I. Devre	10	4.7
İ.Hatip II. Devre	16	7.5
İmam-Hatip Lisesi	90	42.3
Yüksekokul	68	31.9
Cevap Vermeyen	9	4.2
TOPLAM	213	100.0

- 3 Tezde uyguladığımız anketi Isparta'da hizmet içi eğitime tabi tutulan din görevlilerine uygulama fikrini veren ve anketleri bizzat uygulayarak büyük bir zahmete katlanan Doç. Dr. Ahmet Yıldırım hocama şükranlarımı sunmayı bir borç olarak telakki ediyorum.
- 4 Isparta'da hizmet içi eğitim kursuna katılan ve bir kısmı Isparta'da bir kısmı da Burdur'da görev yapan 96 kişinin üzerinde uyguladığımız anketin sonuçlarını değerlendirirken kolaylık sağlaması amacıyla Isparta'yı zikretmekle yetindik. Dolayısıyla Isparta ile ilgili verilen rakamlar Burdur'da görev yapan denekleri de kapsamaktadır.

Tabloda görüldüğü gibi çok az da olsa ilkokul mezunu olduğunu belirtenler bulunmaktadır. Çoğunluk ise İmam-Hatip lisesi mezunudur. Yüksekokul mezunu olduğunu belirtenlerin 8'i (%3.7) İlahiyat Fakültesi, 1'i ise Yüksek İslam Enstitüsü mezunu olduğunu belirtmektedir. Geriye kalan 59 (%27.6) kişi ise değişik fakülteleri bitirdiklerini belirtmektedirler. Çoğunluğunu Açık Öğretim Fakültesinin oluşturduğu Yüksekokullar listesinde şu okullar da yer almaktadır. Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Makina Mühendisliği, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi (Arap Dili Böl.), Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Eğitim Enstitüsü.

Tablo-2. Isparta'daki Din Görevlilerinin Öğrenim Durumları

Mezun olduğu Okul	Sayı	%
Lise	6	6.3
İmam-Hatip Lisesi	47	48.9
Yüksekokul	43	44.8
TOPLAM	96	100.0

Isparta'da uyguladığımız ankete katılanların sadece %6.3'nün lise dışlarının ise İmam-Hatip lisesi veya yüksekokul mezunu oldukları görülmektedir. Yüksekokul mezunu olduğunu belirtenlerin 20'si İlahiyat Fakültesi mezunudur. Ankete katılanların %20.8'ine tekabül eden bu rakam, yukarıda verdiğimiz rakamlarla mukayese edildiğinde son yıllarda İlahiyat Fakültesi mezunu imamların sayısının hızla arttığını göstermektedir ki, bu din hizmetleri sunumunda iyiye gidişin bir alameti olarak kabul edilebilir. Yüksek okul mezunu olanların 16'sı (%16.66) ilahiyat ön lisans, 4'ü (%4.16) meslek yüksek okulu, 3'ü (%3.12) de Açık Öğretim Fakültesi mezunu olduğunu belirtmektedir.

Anketimizin 9. sorusu deneklerin din alanında özel öğrenim görüp görmediklerini öğrenmeye yönelikti. Aldığımız cevaplar şöyle:

Ankara ve Şırnak'ta deneklerin 125'i (%58.7) özel öğrenim gördüklerini belirtmişlerdi. Şırnak'takilerin %77.4'ü (48 kişi) din alanında özel öğrenim gördüklerini belirtirken, bu oran Ankara'da %51.3'e (77 kişi) düşmektedir. Isparta'da ise deneklerin %42.7'si özel öğrenim gördüğünü belirtmektedir.

Görüldüğü gibi Şırnak'ta din alanında özel öğrenim görenlerin oranı Ankara ve Isparta'dakilere göre daha yüksektir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde bulunan alimlerin klasik medrese sistemini bir çok zorluklarla baş ederek devam ettirmelerinin bunda önemli etkisi vardır.

Ankara'da görev yapanların çoğunluğu Kur'an Kursu'na devam etmişlerdir. Kur'an Kurslarında Kur'an Okuma, Tecvid, Hafızlık, Temel Dini Bilgiler gibi dersler verilmektedir. Biz de bu sebeple "Kur'an Kursu'na gittim, Tecvid dersi aldım, Hafızlık kursuna gittim" şeklindeki cevapları Kıraat adı altında topladık. Aynı durum Isparta'da ankete katılanlar için de geçerlidir. Orada da özel öğrenim gördüğünü belirtenlerin çoğunluğunu Kur'an kursuna gidenler oluşturmaktadır.

Şırnak'ta din alanında özel öğrenim görenler arasında Kıraat dersinin fazla yaygın olmadığını görmekteyiz. Bunun yanında diğer ilimleri alanların oranı Ankara'dakilere göre daha yüksektir. Mesela Şırnak'ta 34 kişi (%75.6) Hadis dersi aldığını belirtirken, Ankara'da 13 kişi (%20.0), Isparta'da ise sadece 4 kişi (%4.16) Hadis dersi aldığını belirtmektedir. Kanaatimizce burada Hadis dersinden kastedilen hadis metnlerinin okumasıdır. Aşağıda görüleceği gibi Hadis Usulü ve Hadis Tarihi okuduğunu belirtenlerin oranlarının düşük olması bu kanaatimizi pekiştirmektedir. Ayrıca kişisel gözlemlerimiz de medreselerde genel olarak sistemli bir hadis eğitiminden ziyade hadis metnlerinin okutulmasının söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında hadis ilmine önem veren hoca efendilerin bulunduğu da bilinmektedir. İlerde zikredeceğimiz kitap listesinde yer alan bazı kitapların ancak Hadis ilmine özel ilgisi olanların kullandığı türden eserler olmaları da bunu göstermektedir.

Elde ettiğimiz veriler, medreselerde daha çok Arapça ve Fıkıh derslerine ağırlık verildiğini göstermektedir. Fıkıh ilminin de usulünden ziyade furu' kısmının üzerinde çokça durulmaktadır. Bunun günlük yaşamda karşılaşılan problemlerin çözümünde furu' fikhının pratik değerinin daha fazla olmasından kaynaklandığı bellidir.

Tablo-3. Ankara ve Şırnak'ta Din Görevlilerinin Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları

İlim adı	Sayı	Cevapların Yüzdesi	Cevap Verenlerin Yüzdesi
Sarf	71	16.2	64.5
Nahv	73	16.7	66.4
Fıkıh	67	15.3	60.9
Tefsir	45	10.3	40.9
Hadis	47	10.8	42.7
Mantık	25	5.7	22.7
Belağat	16	3.7	14.5
Siyer	21	4.8	19.1
Kelam	28	6.4	22.5
Kıraat	44	10.1	40.0

Tablo-4. Isparta'da Din Görevlilerinin Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları

İlim adı	Sayı	Cevapların Yüzdesi	Cevap Verenlerin Yüzdesi
Arapça	12	12.5	29.26
Fıkıh	8	8.33	19.51
Tefsir	5	5.20	12.19
Hadis	4	4.16	9.75
Mantık	1	1.04	2.43
Kelam	1	1.04	2.43
Musiki	1	1.04	2.43
Osmanlıca	1	1.04	2.43
Kıraat	28	29.16	68.29

2. Din Görevlilerinin Kaynak Bilgisi

Anketimizin 17'den 23'e kadar olan soruları, din görevlilerinin kaynak bilgilerini test etmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu amaçla deneklere Kutub-i Sitte'yi oluşturan altı hadis kitabı gibi yaygın olan bazı hadis kitaplarıyla Hadis Usulü ve Hadis Tarihi ile ilgili kitap okuyup okumadıklarını sorduk. Hadis Usulü ve Hadis Tarihi ile ilgili okudukları kitapların isimlerinin yanında 23. soruda saydığımız kitapların dışında hadis ile ilgili okudukları kitapların adlarını yazmalarını istedik.

Tablo-5. Ankara ve Şırnak'ta Din Görevlilerinin Kitapları Okuma Oranları

Kitab Adı	Tamamını Okudum	Kısmen Okudum	Hiç Okumadım	Cevap Vermeyen	Toplam
Buhari	24 11.3	143 67.1	7 3.3	39 18.3	213 100.0
Muslim	17 8.0	88 41.3	16 7.5	92 43.2	213 100.0
Tirmizi	9 4.2	71 33.3	18 8.5	115 54.0	213 100.0
Ebu Davud	9 4.2	56 26.3	21 9.9	127 59.6	213 100.0
Nesai	7 3.3	39 18.3	29 13.6	138 64.8	213 100.0
İbn Mace	8 3.8	42 19.7	25 11.7	138 64.8	213 100.0
Muvatta'	8 3.8	27 12.7	35 16.4	143 67.1	213 100.0
Riyâdu's-Sâlihîn	87 40.8	93 43.7	1 0.5	32 15.0	213 100.0
Ramuzul-Ehadis	20 9.4	36 16.9	25 11.7	132 62.0	213 100.0

Tablo-5'te görüldüğü gibi en çok okunan hadis kitabı İmam Nevevi'nin *Riyâdu's-Salihîn* adlı eseridir. Ankara ve Şırnak'ta deneklerin %40.8'i bu kitabın tamamını okuduğunu, %43.7'si de kısmen okuduğunu belirtmektedir. *Riyâdu's-Salihîn*'den sonra en çok okunan kitap ise *Sahih-i Buhârî*'dir. 24 kişi (%11.3) *Sahih-i Buhârî*'nin tamamını, 143 kişi de (%67.1) kısmen okuduğunu ifade etmektedir. Diğer kitaplar ise okunma oranlarına göre şöyle sıralanmaktadır: Muslim, Tirmizi, Ebu Davud, Ramuzu'l-Ehadis, İbn Mace, Nesai, Muvatta'.

Riyâdu's-Salihîn ile *Sahih-i Buhârî*'nin en çok okunan kitaplar olmasında, bu kitapların tercümelerinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanmış olmalarının büyük etkisi olduğu kanaatindeyiz. Saydığımız kitaplar arasında İmam Malik'in *Muvatta*'ı en az okunan kitap olarak görünmektedir. Bunu *Kütüb-i Sitte*'nin ön plana çıkarılması ve *Muvatta*'nın geç tercüme edilmesi gibi sebeplerle açıklayabiliriz.

Tablo-6. Isparta'da Din Görevlilerinin Kitapları Okuma Oranları

Kitap Adı	Tamamını Okudum	Kısmen Okudum	Hiç Okumadım	Cevap Vermeyen	Toplam
Buhari	- -	40 41.67	18 18.75	38 39.58	96 100.0
Muslim	1 1.04	33 34.38	20 20.83	42 43.75	96 100.0
Tirmizi	1 1.04	16 16.67	26 27.09	53 55.20	96 100.0
Ebu Davud	1 1.04	11 11.46	24 25.0	60 62.5	96 100.0
Nesai	1 1.04	9 9.37	26 27.09	60 62.5	96 100.0
İbn Mace	1 1.04	10 10.41	26 27.09	59 61.46	96 100.0
Muvatta'	- -	7 7.29	26 27.09	63 65.62	96 100.0
Riyazu's-Salihin	7 7.29	59 61.46	12 12.5	18 18.75	96 100.0
Ramuzu'l-Ehadis	1 1.04	11 11.46	24 25.0	60 62.5	96 100.0

Tablolarda dikkat çeken bir husus da şudur: Hiç okumadım sıklığını işaretleyenlerin sayısı oldukça azdır. İmamların çoğunluğu zikredilen kitaplarla ilgili soruyu cevapsız bırakmıştır. Cevap vermeyenleri de bu kitapları okumamış olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz. Bizce cevap vermeyenler bu kitapları okumadıklarından soruyu okuduktan sonra işaretlemeyip bir sonraki soruya geçmişlerdir. Bu sebeple de hiç okumadım

diyenlerin sayısı oldukça az görülmektedir. Fakat cevap vermeyenleri de okumayanlara eklersek zikredilen kitapların, *Riyâdu's-Salihîn* ve *Sahih-i Buhârî* hariç, oldukça az okuduklarını görürüz.

Saydığımız kitapların okunma oranlarının Ankara ve Şırnak'taki dağılımlarına baktığımızda, *Sahih-i Buhârî* ve *Râmuzu'l-Ehâdis* dışındaki kitapların Şırnak'ta daha çok okudukları görülmektedir. Her ne kadar toplamda *Sahih-i Buhârî*'yi okuyanların oranı Ankara'da daha yüksek olsa da, tamamını okudum diyenlerin oranı Şırnak'ta daha yüksektir. Şırnak'ta en az okunan kitap *Râmuzu'l-Ehâdis*'tir. 2006 yılında uyguladığımız anket sonuçlarına göre zikrettiğimiz kitapların tümünün Isparta'da okunma oranlarının Ankara ve Şırnak'taki okunma oranlarının altında kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla aradan geçen on yıllık sürede temel hadis kaynaklarının okunması noktasında iyiye doğru bir gidişten söz edilemeyeceği bilakis bir gerilemenin olduğu anlaşılmaktadır.

Anketimizde deneklere saydığımız kitapları Arapça asıllarından mı yoksa Türkçe tercümelelerinden mi okuduklarını da sorduk. Verilen cevaplar, çoğunluğun söz konusu eserlerin tercümelerini okuduklarını göstermektedir. Özellikle Ankara ve Isparta'da görev yapanların büyük çoğunluğu kitapların tercümelerini okuduklarını belirtmektedir. Şırnak'ta ise kitapları Arapça aslından okuyanların oranı her bir kitap için, % 50'nin üstündedir. Burada dikkat çeken bir husus da Isparta'da eserlerin Arapçalarını okuma oranının oldukça düşük oluşudur. Buhârî ve Muslim'i sadece birer kişi, *Riyâdu's-Salihîn*'i de sadece dört kişi Arapça'dan okuduklarını belirtmektedir.

Söz konusu kitapların okunmasıyla ilgili olarak, medrese öğrenimi görenlerin bu kitapları okuma oranlarının daha yüksek olduğunu de belirtmek gerekmektedir. Misal olarak onların % 63'ü *Sahih-i Buhârî*'yi, %70.2'si de *Sahih-i Muslim*'i okuduğunu belirtmiştir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizdeki medreselerde Şafii fikhının okutulmasından hareketle, *Sahih-i Muslim*'i okuyanların daha fazla olmasında Şafii mezhebinin önemli imamlarından olan Nevevî'nin bu eser üzerine yazdığı şerhin büyük etkisi olduğu söylenebilir.

Anketimizin 19. sorusu "Hadis Usulü ile ilgili kitap okudunuz mu?" şeklindeydi. Ankara'dakilerin %37.3'ü, Şırnak'takilerin %50'si ve Isparta'da ankete katılan deneklerin ise %29.2'si Hadis Usulü ile ilgili kitap okuduklarını belirtmektedirler.

Elde ettiğimiz rakamlardan anlaşılmaktadır ki, imamların büyük bir çoğunluğu Hadis Usulü ile ilgili hiç bir kitap okumamıştır. Bu da imamların yarısından fazlasının hadis bilgilerinin sağlam bir temele dayanmadığını göstermektedir.

Deneklerin, okuduklarını belirttikleri Hadis Usulü ile ilgili kitaplar:

Ankara:

- Hadis İstılahları
- Tecrid-i Sarih'in Terc. Mukaddimesi
- Mustalahu'l-Hadis
- Talat Koçyiğit, Hadis Usulü (4)
- Mehmet Sofuoğlu, Hadis Usulü
- Davud-i Karisi, İlmü'l-Hadis
- Mucteba Uğur,?
- Usul-i Hadis (2)
- Hadis İlimleri ve İstılahları (Suphi Salih'in eseri olabilir)

Şırnak:

- Hadis Usulü
- Usulu'l-Hadis (7)
- Nevevi, Usulu'l-Hadis (et-Takrib)
- Tedribu'r-Ravi (3)
- Beykuni, Manzume fi'İlmi'l-Hadis (2)
- es-Suyuti, Elfiye (2)
- Tecridi Sarih Terc. Mukaddimesi
- Hayrettin Karaman, Hadis Usulü
- İbn Mubarek, Usulu'l-Hadis
- İbn Salah, Ulumu'l-Hadis
- Dr. Suphi Salih, Hadis İlimleri ve İstılahları
- Muhtelif hadis kitaplarının mukaddimeleri

Isparta:

- Hadis Problemleri
- İ. Lütfi Çakan, Hadis Uslü (8)
- Hadis Usulü (2)
- Hadiste Metin Tenkidi
- Hadis metodolojisi (2)

-Tergib Terhib

- Riyadu's-Sâlihîn

-250 Hadis

- Talat Koçyiğit, Hadis Usulü (6)
- M Ali Sönmez -S. Başaran, Hadis Usulü ve Tarihi (3)
- Kardavi, Sünneti Anlamada Yöntem

- M. Hayri Kırbasoğlu, Alternatif Hadis Metodolojisi
- Mehmet Görmez, Sünneti Anlamada Metodoloji Sorunu

-İ. Cerrahoğlu, Hadis Usulü

- Arapça Hadis Usulü
- Konularına Göre Hadis

Isparta'da verilen cevaplarda okunan kitaplarda çeşitliliğin daha çok olduğu görülmektedir. Bunun yanında cevaplar arasında Hadis Usulü ile ilgisi olmayan kitap isimlerinin zikredildiği de dikkat çekmektedir.

Anketimizin 21.sorusu "Hadis Tarihi ile ilgili kitap okudunuz mu?" şeklindeydi. Ankara'da 19 kişi (% 12.7), Şırnak'ta 6 kişi (% 9.7), Isparta'da ise 18 kişi (%18.75) Hadis Tarihi ile ilgili kitap okuduklarını belirtmişlerdir. Isparta'da oranın yüksek çıkmasını din görevlileri arasında İlahiyat Fakültesi mezunu olanların sayısının artmasıyla açıklamak mümkündür. Zira İlahiyat Fakültelerinde Hadis Tarihi dersi okutulmaktadır. Hal böyleyken İlahiyat Fakültesi mezunu olduğunu belirten bazı görevlilerin Hadis Tarihi okumadıklarını belirtmiş omları ise manidardır.

Ankara ve Şırnak'ta ankete katılan din görevlilerinden 2 kişi, Talat Koçyiğit'in, *Hadis Tarihi*'ni, bir kişi, *Kutub-ı Sittenin Girişi* (İ. Canan), 4 kişi de İmam-Hatip Liselerinde okutulan ders kitaplarını okuduklarını belirtmişlerdi. Isparta'da ise 6 kişi Talat Koçyiğit'in *Hadis Tarihi*'ni, 2 kişi *Hadislerin Tedvini*, bir kişi *Sünneti Anlamada Yöntem* (Kardavi'nin) ve bir kişi de *Kitap ve Sünnet* adlı eseri okuduğunu belirtmektedir.

Görüldüğü gibi Hadis Tarihi çok az bilinmektedir. Bu da dinimizin temel Sünnet/Hadis'in bize nasıl geldiğinin ve Hadis Edebiyatının nasıl bir tarihsel süreç içinde geliştiğinin yeterince bilinmediği anlamına gelmektedir.

Deneklerin yukarıda zikredilen kitapların dışında Hadis ile ilgili olarak okudukları kitapları tespit etmek amacıyla sordüğümüz soruya verilen cevaplar ise şöyledir:

Ankara:

- (İbn Kuteybe) Hadis Müdafaası,
- İbrahim Canan, Kutub-i Sitte (9)
- Abdulfettah Eb'u Gudde, Mevzu Hadisler
- M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler (2)
- İlahi ve Kutsi Hadisler (2)
- Sahih Hadisler ve Ravinin Özelliği
- Hadislerle cevap

- el-Lu'lu' ve'l-Mercan
- Ali Himmet Berki, 250 Hadis (6)
- Mehmet Emre, 40 Mevzuda 40 Hadis
- 40 Hadis Tercümesi (3)
- (D.İ.B. Komisyon) Seçme Hadisler (2)
- Muhtaru'l-Ehadis (3) (es-Seyyid Ahmed el- Haşimi)
- Mebariku'l-Ezhar Şerh-u Meşariki'l-Envar, (İbn Melek)
- Zubdetu'l-Buhari
- el-Camiu's-Sagir (2) (es Suyuti)
- Tacu'l-Usul (6) (Mansur Ali Nasıf)
- et-Tergib ve't-Terhib (el-Munziri)
- Buluğu'l-Meram (İbn Hacer el-Askalani)
- Hadislerle Müslümanlık (M.Yusuf Kandehlevi)
- Hadis-i Erbain
- Ö. Nasuhi Bilmen, 500 Hadis
- Kırk Kutsi Hadis
- Feydu'l-Kadir (el-Munavi)
- 101 Hadis
- İ. Hakkı Ünal, İmam Ebu Hanife'nin Hadis Metodu.
- İ. Lutfi Çakan, Hadis Edebiyatı.

Şırnak:

- (Mansur Ali Nasıf) et-Tacu'l-Usul (30)
- Muhtaru'l-Ehadis (17) (Seyid Ahmed el-Haşimi)
- Nevevi, Erbain (10)
- er-Terğib ve't-Terhib, (2) (el-Munziri)
- Cerh ve Ta'dil (2) (er-Razi)
- Keşfu'l-Hafa (2) (el-Acluni)
- 40 Kutsi Hadis
- Subulu's-Selam (2) (es-San'ani)
- Mişkatu'l-Mesabih (el-Hatib et-Tebrizi)
- Fethu'l-Bari (2) (İbn Hacer)
- Buluğu'l-Meram (3) (İbn Hacer)
- Kastalani, Şerhu'l-Buhari (2)
- Delilu'l-Falihin (2) (Muhammed Ali b. Muhammed es-Siddiki el-Mekki)
- el-Lu'lu' ve'l-Mercan
- (Nevevi) Muslim Şerhi
- el-Fevaidu'l-Mecmua (eş-Şevkani)

- İbn Hacer el-Askalani (Munebbihat) (3)
- el-Camiu's-Sağır (2) (es-Suyuti)
- el-Camiu'l-Kebir (2) (es-Suyuti)
- Mebariku'l-Ezhar (İbnu'l-Malik)
- Muhtasaru İbn Cemre
- Tenviru'l-Havalik (Şerhu Muvatta'i Malik, es-Suyuti)
- Feydu'l-Kadir (2) (el-Munavi)
- Hakim Neysaburi, el-Mustedrek
- Buhârî, et-Tarihu'l-Kebir
- Taberani, el-Mu'cemu'l-Evsat
- Ebu Nuaym, Hilyetu'l-Evliya
- İbn Hibban, Sahih
- er-Risale, (İmam Şafii)
- Kitabu Evhami'l-Muhaddisin
- İmam Bagavi, Masabihu's-Sunne
- Zubdetu'l-Buhari
- Tecrid-i Sarih (2)

Isparta:

- İbrahim Canan, Kutub-i Site(4)
- et-Tergib ve't-Terhib (el-Munziri) (2)
- Seçme Hadisler (4)
- 40 Hadis (2)
- el-Lu'lu ve'l-Mercan (4)
- Mesâbihu's-Sunen
- Keşfu'l-Hafa
- M. H. Kırbasoğlu, İslam Düşüncesinde Sünnet
- M. H. Kırbasoğlu, Alternatif Hadis Metodolojisi (2)
- E. Yıldırım, Hadis Problemleri
- Yavuz Ünal, Doğuş ve Tedvin Döneminde
- (Mansur Ali Nasıf) et-Tacu'l-Usul (5)
- (A. Osman Koçkuzu) Hadiste Nasih Mensuh
- (İbn Kuteybe) Hadis Müdafaası
- Hadislerle İslam
- M. Görmez, Sünneti Anlamada Metodoloji Sorunu
- Cemu'l-fevaid

- İ. Çakan, Hadis edebiyatı
- Dumeyni, (Hadiste) Metin Tenkidi
- Kardavi, Sünneti Anlamda Yöntem
- Ebu Gudde, Mevzu Hadisler
- Hayatu's-Sahabe
- Zubdetu'l-Buhari
- (Suyuti), Camiu's-Sağır
- M. E. Özafşar, Hadis ve Kültür Yazıları
- Ekrem Doğanay, Mühim Mevzularda 40 Hadis
- 1001 Hadis
- İlham Kaynakları

Kitapların adlarını anketlerde yazıldıkları şekliyle buraya aldık. Yazarı zikredilmeden yazılan kitapların, yazarlarını parantez içinde vermeye çalıştık. Kitapların yanında parantez içinde verilen rakamlar kitabı okuyanların sayısını göstermektedir. Tek kişi tarafından okunanlara ise rakam koymadık. Ayrıca zikredilen kitaplar, bütün imamlar tarafından okunmuş değildir. Bunların çoğunluğu bir veya iki kişi tarafından okunmuş kitaplardır.

Kitap listesi incelendiğinde çağdaş eserlerin Isparta'da daha çok okunduğu görülmektedir. Bu eserleri okuduklarını belirten görevlilerin genelde İlahiyat fakültesi mezunu olanlar olduğu da gözden kaçmamaktadır.

Sonuç olarak, din görevlilerinin Hadis literatürünü iyi bildikleri söylenemez.

3. İmamların Hadis Bilgilerinin Mahiyeti

Bu bölümde anketimize aldığımız konulardan sadece ilim, kadın ve yaratılış konusu ile ilgili rivayetlere verilmiş olan cevapları ele alacağız. Ankette seçmiş olduğumuz konularla ilgili olarak seçtiğimiz sahih ve mevzu hadislerin doğru olarak bilinme oranlarını tespit etmeyi amaçladık.

a. İlim ve Fazileti

Anketimizde, ilimle ilgili yedi tane Mevzu Hadis ve beş tane Sahih Hadisi deneklere sorduk. Çalışmamızın bu bölümünde bu sorularla ilgili bulgular üzerinde durulacaktır.

Mevzu Hadisler

Soru 25. “İlim Çin’de bile olsa alınır”.⁵

Soru 37. “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.”⁶

Soru 49. “Bir saat düşünmek, bir yıl ibadetten daha hayırlıdır.”⁷

Soru 61. “Alimlerin mürekkebi şehitlerin kanından daha değerlidir.”⁸

Soru 73. “Ümmetimin alimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.”⁹

Soru 82. “Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır.”¹⁰

Soru 85. “Kim muttaki bir alimin arkasında namaz kılsa, bir peygamberin arkasında namaz kılmuş gibi olur.”¹¹

Tablo-7. Ankara ve Şirnakta İlimle İlgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
25	3 1.4	164 77.0	22 10.3	9 4.2	4 1.9	11 5.2	213 100.0
37	2 0.9	167 78.4	15 7.0	17 8.0	2 0.9	10 4.7	213 100.0
49	-- --	146 68.5	15 7.0	18 8.5	17 8.0	17 8.0	213 100.0
61	-- --	130 61.0	17 8.0	33 15.5	10 4.7	23 10.8	213 100.0
73	1 0.5	131 61.5	32 15.0	2 0.9	16 7.5	31 14.6	213 100.0
82	-- --	158 74.2	21 9.9	1 0.5	6 2.8	27 12.7	213 100.0
85	2 0.9	93 43.7	44 20.7	2 0.9	38 17.8	34 16.0	213 100.0

Görüldüğü gibi az sayıda din görevlisi söz konusu rivayetlerin mevzu olduğunu bilmektedir. Bu mevzu hadislerin yüksek oranlarda sahih olarak bilinmesi ve çok düşük bir oranda olsa bile bazı görevliler tarafından ayet olarak bilinmesi üzerinde durulması gereken önemli bir husustur.

5 İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetu's-Selefiyye, Medine, 1966, I, 215; es-Suyûtî *el-Leali'l-Masnû'a*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1983, I, 193; el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Daru'l-hayati-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, h. 1351, I, 138.

6 Kaynaklarda bulunamamıştır.

7 Aliyyu'l-Kâri, *el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbârî'l-Mavdû'a*, thk. Muhammed Lutfi es-Sabbâğ, el-Mektebu'l-İslâmî, 1986, s.175; el-Aclûnî, *age.*, I, 311; Zafir el-Ezherî, *Tahzîru'l-Muslimîn mine'l-Ehâdisi'l-Mavdû'a alâ Seyyidi'l-Murselin*, Daru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 1985, s.83.

8 el-Aclûnî, *age.*, II, 200; Zafir el-Ezherî, *age.*, s.113.

9 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s.247; el-Aclûnî, *age.*, II, 64.

10 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s.138; el-Aclûnî, *age.*, I, 203.

11 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s.334; el-Aclûnî, *age.*, II, 257.

Tablo-8. Isparta'da İlimle İlgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
25	1 1.04	48 50.0	21 21.9	15 15.6	9 9.4	2 2.08	96 100.0
37	3 3.12	75 78.12	2 2.08	9 9.4	5 5.2	2 2.08	96 100.0
49	1 1.04	43 44.79	24 25.0	7 7.29	17 17.71	4 4.17	96 100.0
61	-- --	44 45.83	16 16.66	15 15.63	17 17.71	4 4.17	96 100.0
73	- --	24 25.0	37 38.54	-- --	27 28.13	8 8.33	96 100.0
82	1 1.04	47 48.95	20 20.83	2 2.08	21 21.9	5 5.2	96 100.0
85	1 1.04	12 12.5	42 43.75	- --	36 37.5	5 5.2	96 100.0

Isparta'da ankete katılan deneklerin hadisleri doğru olarak bilme oranları daha yüksektir. Yeterli seviyede olmamasına rağmen sevindirici bir gelişmenin habercisi olarak nitelendirilebilecek olan bu verilerde son yıllarda ülkemizde yapılan ilmi çalışmaların etkili olduğu söylenebilir. Zira yukarıda görüldüğü gibi Isparta'daki deneklerin okuduğu kitaplar arasında yeni çalışmalar da bulunmaktadır. İller arasında mukayese yapıldığında bazı rivayetlerin doğru olarak bilinme oranlarının Şirnak'ta bazılarının ise Isparta'da daha yüksek olduğu görülmektedir.

İlimle ilgili mevzu rivayetlerin doğru bir şekilde tanınmalarının illere göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo-9. Mevzu Hadislerin Bilinme Oranlarının İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK		ISPARTA	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
S.25	9	6.3	13	22.4	21	21.9
S.37	3	2.1	12	20.7	2	2.08
S.49	6	4.2	9	15.5	24	25.0
S.61	6	4.2	11	19.0	16	16.66
S.73	16	11.3	16	27.6	37	38.54
S.82	10	7.0	11	19.0	20	20.83
S.85	24	16.9	20	34.0	42	43.75

Sahih Hadisler

Soru 29. “Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar.”¹²

Soru 41. “Sadece iki kişiye haset edilir. Biri Allah’ın verdiği malı Hak yoluna harcayan, diğeri de Allah’ın kendisine verdiği hikmetle (bilgiyle) hükmeden ve öğretendir.”¹³

Soru 55. “İlim talebi için yola çıkana Allah da Cennet’e giden yolu kolaylaştırır.”¹⁴

Soru 67. “Hz. Aişe: Ne mutlu Ensar kadınlarına! Haya onların dinlerini öğrenmelerine engel olmadı.”¹⁵

Soru 78. “Kadınlar Hz. Peygamber’den (s.a.v.) kendilerine bir gün belirleyip o günde onlara ders vermesini isterler. Bunun üzerine O da onlara bir gün belirledi...”¹⁶

Tablo-10. Ankara ve Şırnakta İlimle İlgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
29	29 13.6	174 81.7	1 0.5	-- --	2 0.9	7 3.3	213 100.0
41	4 1.9	182 85.4	7 3.3	-- --	4 1.9	16 7.5	213 100.0
55	4 1.9	194 91.1	1 0.5	-- --	1 0.5	13 6.1	213 100.0
67	1 0.5	155 72.8	6 2.8	5 2.3	15 7	31 14.6	213 100.0
78	-- --	112 52.6	13 6.1	-- --	41 19.2	47 22.1	213 100.0

Tablo-11. Isparta’da İlimle İlgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
29	11 11.45	57 59.37	2 2.08	1 1.04	16 16.66	9 9.4	96 100.0
41	9 9.4	59 61.45	6 6.25	1 1.04	17 17.8	4 4.16	96 100.0
55	3 3.13	65 67.71	2 2.08	1 1.04	15 15.63	10 10.41	96 100.0
67	-- --	65 67.71	3 3.13	1 1.04	25 26.04	2 2.08	96 100.0
78	-- --	58 60.41	6 6.25	-- --	27 28.13	5 5.21	96 100.0

12 *Buhari*, 3 İlim, 10 (I, 25), 13, (I,26); *Muslim*, 33 İmare, 53 h no 175 (III,1524); *Tirmizi*, 42, İlim, 1 (V, 28).

13 *Buhari*, 3 İlim, 15 (I, 26).

14 *Buhari*, 3 İlim, 10 (I,25); *Ebu Davud*, 20 İlim, 1 (III, 317).

15 *Buhari*, 3 İlim, 50 (I,41); *Muslim*, 3 Hayz, 13 h no 61 (I,261).

16 *Buhari*, 3 İlim, 36 (I,34).

Tablo-12. Sahih Hadislerin Bilenme Oranlarının İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK		ISPARTA	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
S.29	122	81.3	51	82.3	57	59.37
S.41	121	80.7	60	96.8	59	61.45
S.55	134	89.3	59	95.2	65	67.71
S.67	102	68.3	52	83.9	65	67.71
S.78	650	43.3	47	75.8	58	60.41

Tablolarda Şırnak'ta görev yapan deneklerin sahih hadisleri bilme oranlarının hem Ankara'daki hem de Isparta'daki meslektaşlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Hadis kaynaklarını okumanın bunda etkili olduğu kanaatindeyiz. Zira daha önce belirttiğimiz gibi, Şırnak'ta görev yapanlar diğer meslektaşlarından daha çok Hadis kitabı okumaktadırlar. Burada dile getirilmesi gereken hususlardan biri de Şırnak'ta görev yapan deneklerin söz konusu hadisleri doğru olarak bilme oranlarının İlahiyat fakültesi mezunu denekler göre de daha yüksek olduğudur.

İlimle ilgili Sahih Hadisler yüksek bir oranda sahih olarak bilinmesine rağmen, Mevzu Hadislerin oldukça düşük oranlarda mevzu olarak biliniyor olması dikkat çekicidir. Konuyla ilgili mevzu hadislerin de imamların büyük çoğunluğu tarafından sahih olarak bilinmesi, sahih hadislerle ilgili rakamlara bakılarak din görevlilerinin sahih bir hadis birikimine sahip olduklarının iddia edilemeyeceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, alınan dini eğitimin sahih hadislerle mevzu hadisleri birbirinden ayırt etmeye yetmediğini göstermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisi olarak gelen rivayetlerin, gerçekten sahih oldukları araştırılmadan kabul etme eğiliminin bunda etkili olduğu söylenebilir.

b. Kadın Meselesi

Mevzu Hadisler

Soru 27. “Kadınlara danışın ama onlara muhalefet edin.”¹⁷

Soru 39. “Kadınlarınıza yazmayı öğretmeyiniz ve onları yüksek odalarda barındırmayınız.”¹⁸

Soru 51. “Kadın müslüman değildir ama müslümana lazımdır.”¹⁹

17 Aliyyu'l-Kârî, *age.*, s. 225; el-Aclûnî, *age.*, II, 3.

18 İbnu'l-Cevzî, *age.*, II, 268.

19 Coşkun Selçuk, *age.*, s. 217.

Soru 63. "Allah ata binen kadınlara lanet etmiştir."²⁰

Soru 75. "Kadın olmasaydı erkek Cennet'e girerdi."²¹

Tablo-13. Ankara ve Şırnak'ta Kadınlarla ilgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
27	2 0.9	86 40.6	69 32.4	4 1.9	32 15.0	20 9.4	213 100.0
39	-- --	16 7.5	122 57.3	4 1.9	46 21.6	25 11.7	213 100.0
51	-- --	-- --	133 62.4	25 11.7	39 18.3	16 7.5	213 100.0
63	-- --	13 6.1	121 56.8	1 0.5	43 20.2	35 16.4	213 100.0
75	-- --	17 8.0	112 52.6	9 4.2	40 18.8	35 16.4	213 100.0

Mevzu olduğu en az bilinen hadis "Kadınlara danışın ama onlara muhalefet edin," rivayetidir. Aynı şey Isparta'da uyguladığımız ankette de görülmektedir. Kadınlarla ilgili zikrettiğimiz mevzu hadislerden toplumuzda en yaygın olanı da budur. Söz konusu rivayet ilk araştırmamıza katılan deneklerin %40.4'ü tarafından sahih olarak bilinirken bu oranın son araştırmada %51'i geçmesi de bunu göstermektedir. Hadis kaynaklarının ve özellikle de mevzu hadislerle ilgili kitapların çok az okunduklarını daha önce belirtmiştik. Hal böyle olunca, imamlar da bu rivayeti sahih olarak kabul etmektedirler.

Tablo-14. Isparta'da Kadınlarla ilgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
27	-- --	11 11.46	49 51.04	1 1.04	27 28.13	8 8.33	213 100.0
39	-- --	1 1.04	66 68.75	2 2.08	25 26.04	2 2.08	213 100.0
51	-- --	-- --	67 69.79	2 2.08	24 25.0	3 3.13	213 100.0
63	-- --	-- --	72 75.0	-- --	21 21.87	3 3.13	213 100.0
75	-- --	1 1.04	68 70.83	-- --	25 26.04	2 2.08	96 100.0

Tablo-13 ve 14'te elde ettiğimiz rakamlar, kadınlarla ilgili mevzu hadislerin mevzu olduğunu bilenlerin oranının, anketimize aldığımız diğer konulardaki mevzu hadisleri bilenlerin oranına göre oldukça yüksek olduğunu gös-

20 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s. 277.

21 es-Suyûtî, *age.*, II, 159; Zafir el-Ezherî, *age.*, s. 163.

termektedir. Bunda kadın haklarını savunup onların ezilmişliğini ön plana çıkaran bazı çevrelerin İslam'ın kadın haklarını tanımadığını ileri sürmeleri neticesinde bu konuda yapılan çalışmaların etkili olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalar neticesinde İslam'ı suçlamak için ileri sürülen rivayetlerin sahih olmadıklarının ortaya çıkması bunda etkili olmuş olabilir.

Tablo-15. Kadınlarla İlgili Mevzu Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK		ISPARTA	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
S.27	53	37.3	15	25.9	49	51.04
S.39	88	62.0	33	56.9	66	68.75
S.51	98	69.0	34	58.6	67	69.79
S.63	82	57.7	39	67.2	72	75.0
S.75	74	52.11	38	65.5	68	70.83

Ankara'da görev yapan deneklerin ilk üç rivayeti Şırnak'taki meslektaşlarına göre daha yüksek oranlarda bildikleri görülmektedir. Buna karşılık Şırnak'ta görev yapanların da son iki rivayeti bilme oranları daha yüksektir. Bu da kadınlarla ilgili tartışmaların her tarafta aynı şekilde etkili olduğunu ve inananları yaygın olan mevzu hadisleri gözden geçirmeye yönelttiğini göstermektedir. Isparta'da elde ettiğimiz rakamlar, konu hakkındaki kanaatimizi pekiştirdiği gibi son yıllarda bu konuyla ilgili iyi gelişmelerin olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

Sahih Hadisler

Soru 31. "En iyileriniz eşlerine karşı en iyi davrananlarıdır."²²

Soru 47. "Hz. Aişe: Rasulullah (s.a.v.) ne bir hizmetçisini ne de bir eşini dövdü. O eliyle hiçbir şeye vurmadı."²³

Soru 57. "Bakire bir kız Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip babasının kendisini isteğinin dışında evlendirdiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) kızı (evlenip-evlenmemekte) muhayyer bırakır."²⁴

Soru 69. "Dul kadın (evliliği konusunda) velisinden daha fazla söz sahibidir. Bakireye ise sorulur; sukutu onun izni demektir."²⁵

22 *İbn Mace*, 9 Nikah, 50 (I,636).

23 *İbn Mace*, 9 Nikah, 51 (I,638).

24 *Ebu Davud*, 6 Nikah, 25 (II,232); Ahmed b. Hanbel, *Musend* I, 273; *İbn Mace*, 9 Nikah 12 (I, 603).

25 Malik b. Enes, *el- Muvatta'*, 28 Nikah, 2 h no 1114 (331). *Muslim*, 16 Nikah, 9 h no 66 (II,1037).

Soru 80. “İnanan bir erkek inanan bir kadına (eşine) kızmasın. Bir davranışını beğenmezse bir diğerini beğenir.”²⁶

Tablo-16. Ankara ve Şırnak'ta Kadınla ilgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
31	8 3.8	196 92.0	1 0.5	-- --	2 0.9	6 2.8	213 100.0
47	-- --	154 72.3	14 6.6	5 2.3	16 7.5	24 11.3	213 100.0
57	1 0.5	142 66.7	12 5.6	-- --	27 12.7	31 14.6	213 100.0
69	1 0.5	166 77.9	9 4.2	2 0.9	6 2.8	29 13.6	213 100.0
80	13 6.1	139 65.3	5 2.3	1 0.5	22 10.3	33 15.5	213 100.0

Tablo-17. Isparta'da Kadınla ilgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
31	5 5.21	87 90.63	- --	-- --	1 1.04	3 3.12	96 100.0
47	-- --	65 67.71	5 5.21	1 1.04	21 21.88	4 4.16	96 100.0
57	-- --	74 77.08	3 3.12	-- --	15 15.63	4 4.16	96 100.0
69	1 1.04	65 67.71	4 4.16	1 1.04	20 20.83	5 5.21	96 100.0
80	8 8.33	70 72.92	2 2.08	1 1.04	11 11.46	4 4.16	96 100.0

Tablo-18. Kadınla ilgili Sahih Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK		ISPARTA	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
S.31	135	90.0	60	96.8	87	90.63
S.47	99	66.0	55	88.7	65	67.71
S.57	97	64.7	45	72.6	74	77.08
S.69	105	70.0	60	96.8	65	67.71
S.80	93	62.0	45	72.6	70	72.92

Görüldüğü gibi 57. rivayetin dışındakilerin bilinme oranları Şırnak'ta daha yüksektir. 57 ve 69. sorular velinin nikahtaki konumunu açıklamaktadır. Baba'nın evlilikte veliyyu'l-mucbir (zorla evlendirme hakkı olan veli) olduğu Şafii mezhebine mensup olan Şırnak'taki imamların bu hadisleri

26 *Muslim*, 17 Rida', 18 h no 63 (II, 1091). Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II, 329.

yüksek bir oranda doğru olarak bilmeleri dikkat çekici bir husustur. Kanaatimizce bu husus, Şırnak'ta Hadis kitaplarını okuma oranının yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Netice olarak, imamların kadınla ilgili bilgilerinin daha çok sahih hadislere dayandığını ve bu konuyla ilgili mevzu hadislerin yavaş da olsa terkedilmeye başlandığını söyleyebiliriz.

c. Yaratılışla İlgili Hadisler

Yaratılışla ilgili olarak, anketimize, yaygın olan altı tane hadis aldık. Bunlardan biri (S.38) kaynaklarda sahih olarak geçmesine rağmen sıhhatinin problemlili olduğu belirtilmiştir.

Soru 26. “(Ey Muhammed!) Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım.”²⁷

Soru 38. “Allah Adem'i kendi suretinde yaratmıştır.”²⁸

Soru 50. “Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek istedim ve varlıkları yarattım.”²⁹

Soru 62. “Ben yere ve göğe sığmadım; fakat inanan kulumun kalbine sığdım.”³⁰

Soru 74. “Gül Hz. Peygamber'in (s.a.v.) terinden yaratılmıştır.”³¹

Soru 83. “Adem'in bedeni çamur halindeyken bile ben Peygamberdim.”³²

Tablo-19. Ankara ve Şırnakta Yaratılışla ilgili hadislerin bilinme oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
26	58 27.2	86 40.4	45 21.1	2 0.9	7 3.3	15 7.0	213 100.0
38	53 24.9	49 23.0	45 21.1	1 0.5	39 18.3	26 12.2	213 100.0
50	57 26.8	87 40.8	18 8.5	-- --	35 16.4	16 7.5	213 100.0
62	52 24.4	96 45.1	16 7.5	-- --	21 9.9	28 13.1	213 100.0
74	-- --	41 19.2	74 34.7	14 6.6	43 20.2	41 19.2	213 100.0
83	3 1.4	127 59.6	27 12.7	-- --	21 9.9	35 16.4	213 100.0

27 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s. 288; el-Aclûni, *age.*, II, 164.

28 *Buhari*, 79 İsti'zan, 1 (VIII, 125); *Muslim*, 45 Birr, 32 h no 115 (IV, 2017) 51 el- Cenne, 11 h no 28 (IV, 2183). Bu rivayetin sıhhati ile ilgili bkz. Ünal, İ. Hakkı, “Seçmecî ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamberi (s.a.v.) Anlamak”, *İslâmî Araştırmalar Der. . X/ 1-3* (1988), s.51-53.

29 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s.269; el-Aclûni, *age.*, II, 132; Zafir el-Ezherî, *age.*, s.159.

30 el-Aclûni, *age.*, II, 195; Zafir, el-Ezherî, *age.*, s.166.

31 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s.151; el-Aclûni, *age.*, I, 258.

32 Aliyyu'l-Kâri, *age.*, s.268; el-Aclûni, *age.*, c.II, s.132.

Görüldüğü gibi yaratılışla ilgili hadislerin bilinme oranları oldukça düşüktür. İlk dört rivayete çok sayıda deneğin ayet demesi bu tür rivayetlerin kültürümüzde çok derin etkiler bıraktığının bir göstergesidir. Bu asılsız rivayetler öyle yaygınlaşmış ki, artık insanlara dinlerini öğretmekle görevli kişilerin büyük bir kesimince bile ayet veya sahih hadis olarak nitelendirilmektedir. Aradan geçen 10 yıllık sürede din görevlileri arasında bu konuda bir iyiye doğru gidişten söz edilemeyeceği, Isparta'da uyguladığımız ankette (Tablo-20) açıkça görülmektedir.

Mevzu hadislerin ayet olarak bilinmesinin sebepleri ne olabilir? 26, 50 ve 62. sorular kutsi hadis diye nitelendirilen hadislerin üslubuna uygun bir şekilde uydurulmuş rivayetlerdir. Bu rivayetlerde söz doğrudan Yüce Allah'tan rivayet edildiğinden, anlamı düşünülmeden hemen ayet şıkkı işaretlenmiş olabilir. Kanaatimizce burada daha önemli bir sebep vardır ki, o da Kur'an'ın yeterince okunmaması veya anlamına bakmadan okunmasıdır.

Burada zikrettiğimiz rivayetlerden üçü (26, 74 ve 83) Hz. Peygamber'i (s.a.v.) övmek amacıyla uydurulmuş rivayetlerdir. Bunların yüksek oranda sahih olarak bilinmesi sahip olunan peygamber tasavvurunun sağlıklı olmadığına dair önemli ip uçları vermektedir.

Tablo-20. Isparta'da Yaratılışla ilgili hadislerin bilinme oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
26	46 47.92	17 17.71	24 25.0	- --	7 7.29	2 2.08	213 100.0
38	22 22.92	4 4.16	28 29.17	- --	34 35.42	8 8.33	213 100.0
50	23 23.96	16 16.66	13 13.55	2 2.08	35 36.46	7 7.29	213 100.0
62	17 17.71	25 26.05	16 16.66	-- --	32 33.33	6 6.25	213 100.0
74	-- --	14 14.58	40 41.66	3 3.13	33 34.38	6 6.25	213 100.0
83	1 1.04	21 22.88	36 37.50	1 1.04	35 36.45	2 2.08	213 100.0

Tablo-21.Yaratılışla ilgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Belirtenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK		ISPARTA	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
S.26	26	18.3	19	32.8	24	25.0
S.38	34	23.9	11	19.0	28	29.17
S.50	14	9.9	4	6.9	13	13.55
S.62	13	9.29	3	5.2	16	16.66
S.74	38	26.8	36	62.1	40	41.66
S.83	16	11.3	11	19.0	36	37.50

Elde ettiğimiz rakamlar, söz konusu rivayetlerin mevzu olarak bilinme oranlarının bir birine yakın olduğunu göstermektedir. Aradan geçen sürede bir gelişmeden söz edilse bile bunun yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira yukarıda görüldüğü gibi, hala uydurma rivayetleri ayet olarak bilenlerin sayısı oldukça fazladır.

Burada dikkat çeken bir husus da şudur: Şırnak'taki din görevlilerinden ilk üç rivayetin ayet olduğunu belirtenlerin oranı diğer meslektaşlarına göre daha azdır. Sadece 62. rivayete Isparta'da ayet diyenlerin sayısı daha azdır. Bunu medreselerde verilen Arapça eğitimiyle açıklamak mümkündür.

Sonuç

Bu araştırmada elde ettiğimiz rakamları toplu olarak değerlendirdiğimizde din görevlilerinin Hadis literatürünü yeterince tanımadıkları, bu alanda yazılmış eserlere fazla ilgi göstermedikleri ve sahip oldukları hadis birikiminin büyük ölçüde mevzu hadislerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunun bir istisnası kadınlarla ilgili mevzu rivayetlerdir. Bunların mevzu olarak bilinme oranları oldukça yüksektir. Kanaatimizce bunda günümüzde kadın konusu etrafında yapılan tartışmaların etkisi büyüktür.

Din görevlilerinin en çok rağbet ettikleri kitapların Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çevirileri yayınlanmış olan *Buhârî* (Tecrid-i Sarih) ve *Riyâdu's-Sâlihîn* olmaları; bu kuruma büyük işler düştüğünün göstergesi olarak alınmalıdır. Elde ettiğimiz veriler Sünnet/Hadis'in problemleri ile ilgili eserlerin hemen hemen hiç okunmadıklarını göstermektedir. Isparta'da uyguladığımız ankete katılan deneklerin okuduklarını belirttikleri kitaplar arasında bazı çağdaş araştırmacıların eserlerinin az da olsa bulunması ileriye dönük bir gelişmenin habercisi olarak algılanabilir.

Okunan kitaplar genelde klasik hadis literatürüne ait olan eserlerdir. Din görevlilerinin okudukları çağdaş eserler ise çoğunlukla hadisleri derleyen kitaplardan oluşmaktadır. Önemli olan diğer bir husus da, mevzu hadislerle ilgili kitapların din görevlileri tarafından çok az kullanılmasıdır.

Anketimizde yer alan mevzu hadislerin doğru olarak bilinme oranlarının oldukça düşük olmalarına karşılık; sahih hadislerin bilinme oranlarının yüksek olduğunu tespit ettik. Bu netice bizi yanıltmamalıdır. Sahih Hadislerin yüksek oranlarda bilinmesi din görevlilerinin hadis bilgilerinin sıhhatine delalet etmez. Çünkü deneklerin çoğu mevzu hadisleri de sahih olarak bilmektedir. Başına “Kâle Rasulullah” konulan her sözün sahih hadis olarak kabul edilmesinin ve rivayetleri hiç bir tenkide tabi tutmadan kabul etmenin rakamların yüksek çıkmasına yol açtığı söylenebilir.

Elde ettiğimiz rakamlara baktığımızda ülkemizde verilen Hadis eğitiminin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Tamamıyla klasik yöntemlere bağlı olan özel medreselerde, modern öğrenim kurumlarından daha etkili bir Hadis eğitimi verildiği ortaya çıkmaktadır. İmam-Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakültelerinde verilen Hadis derslerinin sağlıklı bir Sünnet/Hadis anlayışının oluşmasında fazla bir katkıları olmamakta ve klasik olan özel öğrenim kurumlarının gerisinde kalmaktadır.

Bu, İlahiyat Fakültelerinde halledilmesi gereken bir problemdir. Zira İmam-Hatip Liselerinde Hadis dersini veren öğretmenler İlahiyat Fakültelerinden mezun olmuş kişilerdir. Eğer bu öğretmenler İlahiyat Fakültelerinde iyi bir Hadis öğrenimi alırlarsa, İmam-Hatip Liselerinin de, Hadis ilmi açısından, seviyeleri yükselir kanaatindeyiz. Ayrıca Kısa sürede netice almak için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilen hizmet içi eğitim kurslarında hadis eğitimine ağırlık verilmeli ve din görevlilerine kullanabilecekleri sahih kaynaklar sunulmalıdır.